

HELINANDUS

FRIGIDI MONTIS MONACHUS

NOTITIA HISTORICO-LITTERARIA

(OUDIN, *De Script. eccles.*, III, 19)

Helinandus, Frigidi Montis monachus, Hermannus nobili Flandro, sed in Galliam profugo, genitus est, ut ipsemet in suo *Chronico* ad annum 1127 innuit, cujus causam declarat Caroli Flandriæ comitis (1) necem a rege Gallix vindicatam: qua vindicta multi innocentes quæ non rapuerant tunc exsoluerunt. *Inter quos, inquit, fuerunt pater meus Hermannus, et frater ejus Ellebandus, qui pueri nobiles et pulcherrimi, magnis hæreditatibus perditis, de Flandriis in Franciam aufugerunt.* Helinandus itaque, genere nobilis, ingenio acer et promptus, facie venustus, corpore elegans, et cunctis naturæ fortunæque bonis adeo instructus, ut nullus illo in Gallia prior, imo vix ei æqualis reperiretur. Sed admodum levis et inconstans fuit, monachum tandem professus est apud Frigidum Montem, qui seipsum ita depingit sub nomine *Guillelmi ad Gualterum* scribens, apud Vincentium Bellovacensem in *Speculo historiali*, lib. xxix, cap. 107, in libro *De reparatione lapsi*, et tomo VII *Bibliothecæ veterum Patrum Ordinis Cisterciensis*, pag. 318, ut de me taceam, inquit, quantos tibi possum ostendere, qui de vita delicatissima ad hunc ordinem, quem appellas durissimum, se transtulerunt, nec tamen adhuc ab eo resilierunt, quamvis et ætate juniores te sint, et natura teneriores et debiliores viribus, et ut de tot millibus unum excipiam, unum tibi excipio, qui certe solus ad omnium, sufficit exemplum. Ipse quidem spectaculum factus est angelis et hominibus levitate miraculi, qui prius eis spectaculum fuerat miraculo levitatis: dum non scena, non circus, non theatrum, non amphitheatrum, non forum, non platea, non gymnasium, non arena sine eo resonabat. Nosti Helinandum, si quis novit hominem, si tamen hominem. Neque enim tam natus erat homo ad laborem, quam avis ad volandum, circumiens terram et perambulans eam, quærens quem devoraret, aut adulando aut objurgando. Ecce in claustro clausus est, cui totus mundus solebat esse non solum quasi claustum, sed etiam quasi carcer. Quomodo ergo non potes, quod

A ipse potest? Neque etenim ipse tam levis erat, quam ipsa levitas: unde et tanta levitas tam leviter mutata, apud plures nihil aliud putatur quam levitas. Hinc est quod jam quinquennis ejus conversatio vix facit alicui fidem futuræ: quia nimirum quantum in se ipso dedit experimentum inconstantia, tantum perseveraturæ constantia nunc debilitat argumentum. Idem Vincentius Bellovacensis ibidem, c. 108, ad annum 1208, cujus verba cum in eximiam Helinandi commendationem tendant, hic prætermittere non possum: *His temporibus in territorio Bellovacensi fuit Helinandus monachus Frigidi Montis, vir religiosus ac facundia disertus, qui et illos versus De morte in vulgari nostro, qui publice leguntur, tam eleganter et utiliter, ut luce clarius patet, composuit: et etiam Chronicam diligenter ab initio mundi usque ad tempus suum in maximo quodam volumine digressit. Et hoc quidem opus dissipatum est et dispersum, ut nusquam totum reperiat: fertur enim quod idem Helinandus cuidam familiari suo, scilicet bonæ memoriæ domino Guarino Sylvanectensi episcopo, quosdam ejusdem operis quaterniones accommodaverit: sicque sive per oblivionem, sive per negligentiam, sive alia de causa penitus amiserit. De hoc tamen opere, prout invenire potui, in hoc quoque nostro opere, multa per diversa loca inserui. Hic autem etiam quædam ejus operis notabilia, quæ nusquam sunt superius posita, inserere volui, et etiam de quibusdam aliis ejus scriptis, unde flores excepsi. Scripsit enim, ut legitur, epistolam, cujus titulus est De reparatione lapsi, missam scilicet ad Gualterum clericum, qui fuerat novitius in ordine Cisterciensi, et canonicus in ordine Præmonstratensi: et tamen, quasi liberum se a voto existimans, eo quod minime fuisse professus, rediens ad sæcularem vitam, duxit uxorem nomine Rixendam. Super quibus rogatus Helinandus a Guillelmo, scilicet fratre ejusdem Galteri, socio et conclaustri ipsius Helinandi, scripsit epistolam ad eundem Galterium sub ejusdem Guillelmi persona, ita ut ipsius esse videatur. Scripsit*

(1) Cognomine Boni. Ejus Acta vide *Patrologiæ*, t. CLXVI, col. 945.

etiam idem Helinandus Sermones aliquos peroptimos. *Hæc sunt autem quæ de præfatis ejus opusculis excerpsti, et in unum hic apposui, etc.* Idem Joannes Tinnaouth, Anglus, in *Historia* sua, quam verbottenus ex Vincentio Bellovacensi desumpsit, ut habet Guillelmus Cavus in *Historia rei litterariæ*, ad annum 1212, p. 707.

Porro in *Bibliotheca veterum Scriptorum ordinis Cisterciensis*, quam variis in folio tomis imprimendam curavit Bertrandus Tissier, prior Bonifontis in Thierascia, et quæ Parisiis apud Ludovicum Billaine venditur, exstant tomo VII, p. 73, sequentia Helinandi opuscula: *Chronicon ab anno 635 ad annum 1202*. Hoc autem Chronicon, cujus solum superesse ultimam partem conqueritur Bertrandus Tissier in *Præludiis* ad opera Helinandi a se edita, eamque quartam decimam duntaxat *Chronici* quod olim exstitit, opinor non esse verum, sed integrum ad nos pervenisse dicti Helinandi *Chronicon*. Nam *Historia* hæc, quæ adhuc exstat in ms. originali, quod olim ad me ex Frigido Montè transmissum, fuitque per tres hebdomadas in cellula mea, dum Buciliaei manerem, aliud nihil est quam nonnullæ tabulæ diversarum successionum, ut *patriarcharum, regum Israel, Persarum, Medorum, Assyriorum, Romanorum*, et aliorum ejusmodi, ab initio mundi: quæ sola fere nomina continent, nihil autem historicum, vixque ab oculatissimis et attentissimis, ob characteris parvitatem et attritionem legi possunt. Unde si *Chronicon* hoc continuit libros XLVIII, necessum est ut quisque hujus *Chronici* liber fuerit modicissimus, vixque æquaverit justam hodiernorum unius ejusdemque libri capitulorum magnitudinem. Adde quod ejusmodi nudæ nominum tabulæ, vel successionum transcriptæ nomenclaturæ, aut nullius vel modici usus hodierna die sint. Inspecta autem attentius et in otio, *Historia Helinandi monachi*, quæ ad annum 1205 excurrit, originali, illam puto XLVIII libris scriptam fuisse: cujus prima pars libris sexdecim summam, ut supra diximus, per solas fere nomenclaturas: *De rebus ab orbe condito*, ad Darii Nothi tempora ageret; secunda libris totidem vel sequentium temporum paulo latius ad Christi nativitatem complecteretur; tertia libris XII, a Christo nato ad annum 636; quarta ultimo-
rum temporum, *libris quatuor*, etc., quæ sola utilis visa, prelo data est. Ita quidem ex allato ad me originali ipsius Helinandi e Frigidi Montis abbatis ad Buciliensem in Thierascia ordinis Præmonstratensis. Verum lectis catalogis mss. codicum bibliothecarum Angliæ, qui annis 1696 et 1698 duobus in folio tomis Oxonii prodierunt, conjecturæ meæ in hoc pertinui, ne falsa vel incerta esset. Nam in catalogo mss. codd. Cottonianæ bibliothecæ, p. 40, col. 2, littera *Claudius B.*, codice IX, num. 1, legitur *Chronicon Helinandi monachi, ordinis Cisterciensis, pars prima, a creatione mundi*

ad tempora Darii Nothi et Archelai, libris sexdecim. Atque codex optimæ notæ videtur, nec procul ab ætate Helinandi conscriptus.

Sermones ejusdem Helinandi, ibidem, pag. 206, numero XXVIII, de variis festivitibus et argumentis. Horum sermonum, quos etiam habes mss. apud Frigidum Montem cum *Chronico* integro ejusdem, exstant nonnulli etiam mss. in bibliotheca Sancti Victoris Parisiensis, littera R. R. 3. Ex quo codice ms. Helinandum aliquandiu post conversionem suam Tolosæ mansisse constat, ibique ad scholares aliquos habuisse sermones.

Opusculum *De cognitione sui ipsius*, ibidem, pag. 306, ad illud Apollinis oraculum: *Nosce te ipsum*, quod totum transcripsit Vincentius Bellovacensis, ut ipse supra fatetur.

Epistola Helinandi ad Galterum clericum, scripta nomine Guillelmi, fratris ejusdem Galteri, quæ inscribitur *Liber de reparatione lapsi*, ibidem, p. 316; de qua loquitur idem Vincentius Bellovacensis, qui etiam in mss. codicibus appellatur *Liber de laude vitæ claustralis*. Illic enim per encomium commodorum vitæ claustralis et cælibis Gualterum ordinis Præmonstratensis canonicum ad professionem factam revocare conatur, despecta ac relicta uxore Rixenda, quam post canonicam professionem palam duxerat.

Insuper Antonius Loisel in sua *Historia Bellovacensi*, Gallice edita, scribit se anno 1594 curasse imprimi *versus Gallicos Helinandi, de morte*, quos mire extollit et laudat præfixa epistola ad dominum Fouchet, primum monetarum præsidem, continente ipsius Helinandi vitam, ex qua plura puncta suis jam dictis inseruit Historiis Bellovacensibus. Colligit dictus Antonius Loisel ex his versibus *De morte*, auctorem fuisse valde familiarem principibus et episcopis diversis ob ingenium lepidum ac vividum, nominatim Philippo de Dreux, episcopo Bellovacensi, Henrico de Dreux, ejus fratri, episcopo Aurelianensi, itemque episcopo Noviomensi Reginaldo, comiti Boloniensi, et Godefrido episc. Sylvanectensi.

Exstant pariter sub Helinandi nomine: *Agon, seu Martyrium sancti Gereonis et sociorum ejus*, quod evulgavit Surius, tomo V, ad diem 10 Octobris (2), dignum plane lectu ob stylum longe insigniorem, quam in Legendis aliorum sanctorum. Porro Helinandum hujus esse *Martyrii* auctorem, fatetur quoque Cæsar Baronius in Notis ad *Martyrologium Romanum*, 10 Octobris, his verbis: *Gereonis et sociorum, quorum Acta ex antiquis tabulis excerpta ab Helinando, habet Surius tom. V.* Hæc de impressis, nunc de manuscriptis.

Scriptum *Commentarium insignem in Apocalypsim Joannis*, desumptum ex scriptis vetustiorum doctorum, quem vidi bis manuscriptum cum proprio nomine auctoris, in bibliotheca Longipontis, ut

(2) In Actis sanctorum Bollandianis deinde recensum et notis illustratum Octobris t. V.

supra dixi, exstatque etiam in bibliotheca Mori-
mundi, ejusdem ordinis Cisterciensis, in episcopatu
Lingonensi, quem etiam anonymum vidi in Regia
Galliarum Bibliotheca.

Suavissime cantabat Helinandus, unde eum rex
Galliarum sæpius mensæ suæ accumbere jubebat,
uti discimus ex quibusdam versibus Gallicis, quos
refert Sæculum IV *Universitatis Parisiensis*, p. 746,
in catalogo illustrium Academicorum. Charissimus
itaque Philippo Augusto, scripsit etiam illo instante
tractatum seu librum *De regimine regum*, ms. in
nonnullis bibliothecis Belgicis, ut refert Carolus
Vischius. Exstat autem anonymus in Bibliotheca
Galliarum Regia, codice 6608, cujus initio pauca
carmina ita incipiunt :

*Omne ministerium tritido quod præminet orbe
Arte gubernandum; sunt artis plurima dona, etc.*

Opusculum autem : *Postquam regale sceptrum
regniq̄ue gubernacula rector Christianus suscep-
rit, etc.* (3), De hoc opusculo *Chronicon* Guillelmi
de Nangis, ad an. 1210 : *Helinandus.... scripsit....
librum De regimine principum.*

(3) Opusculum *De instituendo rege* quod in co-
dice regio 6608 continetur, aliud omnino esse ab
eo quod nobis partim seu integre transmisit Vin-
centius Bellovacensis, testatur D. Brial (*Hist. litt.
de la France*, t. XVIII, p. 99), qui ait ad frontem
codicis hæc legi manu recenti dubitanter scripta :

A Obiit Helinandus uti vixit, sanctissime, anno
1227 (4). De eo loquuntur Bellarminus et Labbeus
in libro uterque suo *De scriptoribus ecclesiasticis*;
Antonius Possevinus in *Apparatu sacro*, tomo I,
fol. 721; Carolus Vischius in *Bibliotheca scriptorum
ordinis Cisterciensis*, pag. 140 et 142. Advertendum
autem est Gerardum Joannem Vossium ex uno
Helinando duos fecisse, atque incidisse in eundem
ferme errorem in quem Carolus Vischius in sua
Bibliotheca. Itaque Vossius lib. II *De historicis La-
tinis*, cap. 54, pag. 441, unum appellat *Elimandum*
Frigidi Montis in agro Bellovacensi monachum,
cui attribuit *Chronicon* libris XLVIII contextum,
post Vincentium Bellovacensem. Et cap. 55, p. 445,
alterum appellat *Helinardum* Frigidi Montis mona-
chum, cui, immemor sui, attribuit *Historiarum
opus* lib. XLVIII, quos ab orbe condito orditur. Nul-
lus qui illic hallucinationem non agnoscat, quod
homini plurimis attendenti, frequens esse potest.
Cæsar Egassius Bullæus Sæculo IV *Historiæ Uni-
versitatis Parisiensis*, fol. 746, et alii, ejusdem
mentionem faciunt.

B Forte Helinandi Frigidi Montis monachi.

(4) De Helinandi anno emortuali nihil certi de-
finiri potest. Oudinum sequitur Fabricius; sed qua
auctoritate, silet. Bulæus annum 1212 affert, Tis-
sier 1204. Anno 1229 in vivis adhuc egisse con-
jicit D. Brial in *Hist. litt. de la France* (XVIII, 92).

HELINANDI

FRIGIDI MONTIS MONACHI

SERMONES.

(D. TISSIER, *Bibliotheca Patrum Cisterciensium*, tom. VII, p. 206; Bonofonte 1664, in-fol.)

SERMO PRIMUS

IN ADVENTU DOMINI.

*Quasi diluculum præparatus est egressus ejus; et
veniet quasi imber nobis temporaneus et serotinus
terræ (Ose. vi).* Quatuor adventus Salvatoris ad ho-
mines, qui per istas Dominicas hujus temporis de-
signantur, fides catholica in his sanctis diebus
annua devotione celebrare et recolere consue-
vit. In carne specialiter ad Judæos, in monte
ad electos, in morte ad singulos, in fine ad univer-
sos. Primo ad redimendum, secundo ad justifican-
dum, tertio ad retribuendum, quarto ad sæculum
per ignem judicandum. De primo habes : *Si non
venissem, et locutus eis fuisset, peccatum non habe-
rent (Joan. xv)*, subaudi, tantum, quantum habent. D
De secundo : *Venimus, et mansionem apud eum
faciemus (Joan. xiv)*. De tertio : *Vigilate quia ne-
scitis, qua hora Dominus vester venturus sit (Matth.)*

C xxvii). De quarto : *Veniet Dominus, et illuminabit
abscondita tenebrarum (I Cor. iv)*. De omnibus pa-
riter est illud, quod apposuimus : *Quasi diluculum
præparatus est egressus ejus, etc.* Horum namque
quatuor adventuum duo extremi corporales sunt,
atque visibiles, id est primus et ultimus; duo me-
dii spirituales et invisibiles, id est secundus et
tertius. Ideoque duo extremi non inconvenienter
egressus appellantur, duo medii imber. Quasi
enim de secreto ad publicum egredi est, vel in
carne passibili apparere passibilem, mansuetum,
et humilem : vel in carne immortaliter visibiliter
exhibere se judicem. Primus tamen duorum isto-
rum dicitur occultus, propter humilitatis man-
suetudinem, in qua divinitas incarnata latuit;
alter vero manifestus, propter ejusdem carnis ju-
diciariam potestatem, quam Filius hominis visibiliter
exercebit. De occultatione primi adventus habes : *Et*